

Djordje MILOVIĆ

Scientific Society for History of Health Culture of Croatia, Rijeka

THE ALMSHOUSE OF THE HOLY SPIRIT IN TROGIR
ACCORDING TO THE REGULATIONS OF THE STATUTE OF TROGIR

Key words: History of Medicine; The Almshouse of Holy Spirit in Trogir; Trogir Statute.

Chapter 19 of the Second Book of Reformation of the Statute of Trogir (the regulations from 1428) dealt with the problems of the Almshouse of Holy Spirit in Trogir. Since the almshouse was in a very bad state during the enactment the regulations prescribed a steady and regular income in the first place: at least 10 solids according to each testament. The way of running the almshouse and the protection of its funds and property were determined strictly. The parishioners of the Holy Spirit Guild (who run the almshouse) had to report about their work and the property of the almshouse in detail at the end of their service. They also had to give over all the money to be found in the almshouse. The money was deposited in a chest with two keys – one kept by the district perfect and the other by the governor. The payment of more than five libars without governor's knowledge and permission were forbidden. It was also forbidden to give away any immovable property of the almshouse without the governor's and judges' permission.

The district perfect was elected among four persons nominated by the Guild of Holy Spirit.

(Rad je primljen u Uredništvu 20. XII 1990. god.)

Original scientific paper
UDC 931:61 / 615.838 / 615.835 / 497.1

Vera GAVRILOVIĆ

Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Srbije, Beograd

DUBROVNIK KAO KLIMATSKO LEČILIŠTE
PREMA ISTRAŽIVANJIMA DR ĐURA ORLIĆA*

Danas je nauka toliko ispitala način klimatskog lečenja i uticaja raznih klimatskih činioca: vazduha, toplote svetlosti, vetrova, meteoroloških prilika itd. da je moguće pouzdano odrediti koje je mesto za koju bolest pogodno.

Značajan prilog upoznavanju Dubrovnika kao klimatskog lečilišta dao je dubrovački lekar dr Đuro Orlić¹, koji se godinama bavio ovim istraživanjima. Dokazao je da ovo lečilište ne čini samo blaga klima poznatim. Osim promene, vazduha koja se toliko preporučuje kako slabim i bolesnim, tako radom i brigom zamorenima, veoma je značajan uticaj prirodne lepote jednoga kraja. Ispitujući ovu problematiku on je analizovao sve što Dubrovnik čini klimatskim lečilištem.

Dubrovnik ima odgovarajuću prirodu i blagu klimu koja povoljno deluje na zdravog i bolesnog čoveka, osobito onog kome preta teška bolest, ili je disponiran za oboljevanje od tuberkuloze. U svakom kvadratnom metru primorskog vazduha ima 2 do 22 mg natrijum hlorata, već prema udaljenosti od mora. Zato se od ovog vazduha povećava apetit, jačaju mišići, uređuje varenje i cirkulacija, a jača nervni sistem. Najlepše je vreme od februara do jula, a ko hoće da suzbije bolest ili postigne rekonvalescenciju, mora ostati više meseci u dubrovačkom podneblju, koristeći

*Ovaj rad posvećujemo prim. dr Đuru Orliću (1886-1981), dugogodišnjem dubrovačkom lekaru, koji je ceo radni vek proveo u ovom gradu, a povodom desetogodišnjice smrti. Iako se neki njegovi stavovi ne slažu sa gledištima savremene medicine, oni nisu komentarisani. Odužujemo mu se kao dugogodišnjem članu Naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, sada Savez naučnih društava za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, i saradniku ovog časopisa. *Uređivački odbor.*

Saopšteno na Naučnom skupu "Značaj i uloga III sveslavenskog liječničkog kongresa održanog u Splitu 5-8. X 1930. godine" u Splitu 5. X 1990. godine.

morska kupanja, sunčanja i putovanja². Proleće nam otkriva posebnu raskoš u vegetaciji, dižu se iz kamena gajevi vitkog čempresa, šire se maslinjaci, zeleni vrtovi puni limunova i narandži. Uz gradske zidine veru se razne biljke i cveće, a pletu se kapar i ruzmarin³.

Meteorološke podatke koji nas interesuju nalazimo u zapisima lučkih ureda koji vode brigu o primorskom i prekomorskom saobraćaju i zato se moraju stárati o vremenu i nevremenu na moru i na kopnu. Meri se i vazdušna temperatura koja je najvažniji uzrok svih pojava u primorskoj prirodi. Po tom merenju, koje nije apsolutno tačno, u Dubrovniku od januara do juna je ovakva temperatura:

Tabela br.1.

Mesec	Prosečna temperatura	Maksimalna temperatura	Minimalna temperatura
I	+9,2 ⁰ C	+15 ⁰ C	-1,5 ⁰ C
II	+9,6 ⁰ C	+14,5 ⁰ C	-2 ⁰ C
III	+11,5 ⁰ C	+17 ⁰ C	+3 ⁰ C
IV	+15 ⁰ C	+19 ⁰ C	+6 ⁰ C
V	+17 ⁰ C	+25 ⁰ C	+12 ⁰ C

Tokom desetogodišnjeg ispitivanja, kako vidimo, temperatura je samo dva puta padala ispod tačke smrzavanja (u 8 h ujutru). Kada uporedimo Dubrovnik sa severnim Jadranom, npr. Opatijom, videćemo razliku:

Tabela br.2.

Mesec	Temperatura
I	-7,8 ⁰ C
II	-7 ⁰ C
III	-5 ⁰ C
IV	-1-2 ⁰ C

Tabela br.3.

Mesec	Vedri	Poluoblačni	Oblačni
	dani	dani	dani
I	9	8	5
II	11	7	3
III	9	7	6
IV	10	8	4
V	13	7	5

Sunce i vazduh utiču na ozdravljenje i oporavak od teških oboljenja i mnoge rekovalescence vraćaju normalnom životu i radu. Štite ljude i od tuberkuloze. Dubrovački januar odgovara martu ili aprilu u drugim krajevima.

Podatke o sunčanim danima, koji nas interesuju, nalazimo u zapisima lučkih ureda, gde se po internacionalnoj skali vode podaci o stepenu oblačnosti neba.

Za one koji dolaze da se leče najvažnije je da znaju koliko vremena mogu da provedu na vazduhu. Iz broja kišnih dana, koji to onemogućavaju vidimo:

Tabela br.4.

Mesec	Kišnih dana		
	Prosečno	Maksimim	Minimum
I	9	22	3
II	6	11	2
III	8	13	4
IV	7	13	5
V	7	11	2

Vetrovi koji duvaju u Dubrovniku su nekim bolesnicima neugodni, a tuberkuloznim i direktno škodljivi. Izuzev Lapada koji je zaštićen od vetrova, ceo kraj je otvoren prema njima, a najviše jugo-istočnom (jugo), koji duva uz obalu. To je

najjači dubrovački vetar, a zatim dolazi severo-istočnjak (bura). Jugo je topao i vlažan i obično donosi kišu, bura je suv i hladan vetar, te ga bolesnici teško podnose. Oba vetra duvaju najčešće u zimskim i u proletnjim mesecima, često i po više dana⁴.

Tabela br.5.

Mesec	Vetrovi	
	Jugo	Bura
I	7	8
II	6	10
III	10	6
IV	10	7
V	5	5

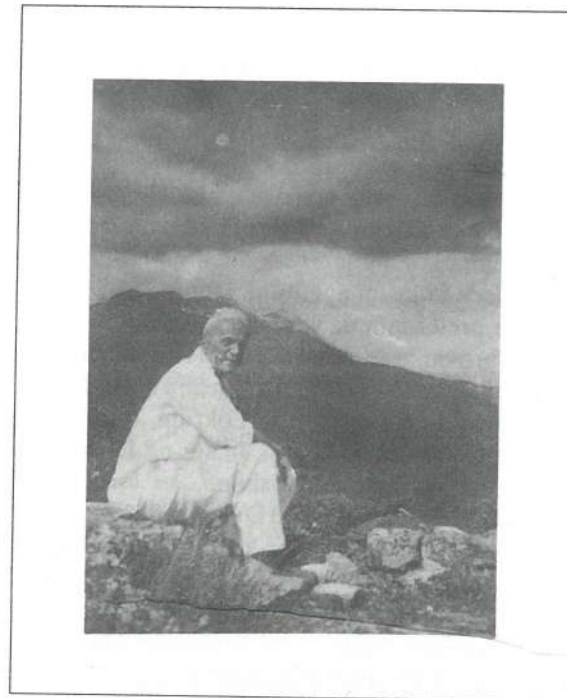
Za bolesnike je morski vazduh pravi lek, a delovanje se oseća odmah kao laka razdražljivost ili umirenje. Zato neko spava celu noć, dok drugog muči nesanica. Kada duva bura, čovek se oseća čio i snažan, a za vreme juga je depresivan. Prilagodavanje se manifestuje glavoboljom, vrtoglavicom, slabim apetitom i dr. Prvi znak da dubrovački vazduh deluje je upravo pojačan apetit. Obroci treba da su mali i česti (maslo, mleko, voće), uz potreban odmor. Odelu i obući treba posvetiti pažnju, jer se toplota održava oko 33°C.⁵

Dobro je koristiti i vazdušne banje koje traju više od jednog sata. Posebno su prijatne za decu i neurotičare. Kombinuju se sa sistematskom gimnastikom, čime se jačaju mišići srca i pluća, a rezultat je dobar san. Za oporavak neurotičara koji loše spavaju potrebna je terapija toplim kupkama tri do četiri nedelje.⁶

Sunčanje u cilju lečenja raznih oboljenja veoma je poznato. I nauka je potvrdila vrednost sunčanja kod raznih bolesnika, tako da danas ne postoji moderan zavod za lečenje bez primene ove terapije. U Dubrovniku se primenjuje sunčanje kao terapija, uz kombinaciju sa morskim i vazdušnim banjama. Mesto za sunčanje se može birati po potrebi. Tako se bolesnici sa katarima disajnih puteva sunčaju uz stenovitu obalu, gde se "more razbija o stene i prska morsku so u vazduh". Međutim, za reumatska oboljenja preporučuju se tople peščane plaže (Lapad, Mlini, Cavtat, Lopud). No, da bi bolesnik imao koristi od sunčanja, treba da zna kako, koliko i kada da se sunča. Treba biti u početku oprezan. Sunčati treba svaki deo tela, osim glave, a ako se pojave i najmanji znaci da sunce škodi, odmah prekinuti terapiju.

Bolesnicima škodi sunčanje na vetru, dok se zdrav čovek može sunčati i na obali i na čamcu, bez obzira na vetar. Najugodnija temperatura je oko 30°C. Ako prelazi 40°C dolazi do sunčanice, a ako je niska nepogodna je za disajne organe. Najugodnije

vreme za sunčanje je 3h posle jela. Postoje razna pravila za sunčanje. Neki lekari preporučuju sunčanje naizmenice sa vazdušnom banjom, počinjući sa 1/2h ležanja na suncu, a 1/2h mirovanja u hladu. Sunčanje se povećava svaki dan za 5 do 10' sa potpuno otkrivenim telom. Okupati se pre, kao i posle sunčanja.⁷

Prim. dr Đuro Orlić, vrstan planinar, snimljen pri silasku sa Subre kroz Vratlo 1957. godine
(Snimak: S. Đorđević, K. Carić).

Kupanje je glavni način lečenja morem. Prema količini soli, temperaturi vode i talasanju mora menja se i unutrašnji rad organizma, te se pojačava razmena materije i oksidacija. U Dubrovniku kupanje počinje već u drugoj polovini aprila, kada je temperatura mora 15°C, u maju je 17°C, junu 22°C, julu 26°C, u avgustu 24°C, u septembru 19°C, u oktobru 16°C, a u novembru se spušta na 12°C. Tako se punih šest meseci mogu praviti morske banje, dva puta više nego na severu Jadrana. Koliko će trajati kupanje zavisi i od zdravlja onoga ko se kupava.

Morska putovanja dobro deluju kod svih oboljenja, gde se preporučuje primorska klima. Tu imamo sve klimatske činioce u izobilju (vazduh, more, sunce). Vazduh pun oksida i ozona, i morskih soli i sunčanih zraka jeste najbolje sredstvo za lečenje. Dubrovnik je pogodan jer u moru nema velikih promena u klimi, te ulazi u subtropsku zonu. Zato on spada u najsunčanije gradove sveta. Ova pomorska putovanja leče neurasteniju sa nesanicom, hipohondriju, zatim skrofulozu, razne vrste anemija, katar disajnih puteva, dok obolelima od tuberkuloze šteti, što su na sebi ispitali mnogi lekari.⁸

Klima deluje na celokupan organizam. Međutim, za neke bolesnike sa oboljenjima pluća u početnom stadijumu ta klima pomaže. Za lečenje tuberkuloze pluća na primorju su potrebni sanatorijumi. To je jedini način da se oboleli leče, a da se zdravi sačuvaju. Za ovako lečilište u Dubrovniku najviše odgovara područje Lapada. Tu ima u izobilju mogućnosti za lepe šetnje, kao i za vazdušne, morske i sunčane banje, a i prilike za svakovrsni sport.

Anemije dece, a naklonjena su joj ženska deca od 14 do 20 godina, često su posledica drugih oboljenja, kao bolesti pluća, želuca, infekcijskih bolesti (na pr. malarije). Tu se nekada krije tuberkuloza u početnom stadijumu. Ove bolesti se leče uspešno u ovom kraju. Glavno je vazdušno lečenje jer većina obolelih ne može podneti morska kupanja. Zato more najbolje pomaže u obolelih od sekundarnih anemija tj. onih koje su posledica neke teže bolesti i gde ozdravljenje ide suviše sporo. More pomaže i kod onih anemija kojima je uzrok latentna tuberkuloza, a tako isto i kod malokrvne slabunjave dece sa lošim apetitom. Dobro se oporave i deca, koja ostanu slaba i malokrvna posle preležanih dečjih infekcijskih bolesti (na pr. velikog kašlja, šarlaha, difterije). U Dubrovniku se mogu lečiti sve vrste anemija u svako doba godine, jer se na njegovoj raznolikoj obali može prema slučaju bolesti uvek naći dobar položaj. Ako nam je potreban jači uticaj mora, tu su Lokrum, Lopud, Šipan i Koločep. Oni bolesnici koji moraju biti udaljeni od mora, imaju na Lapadu izvrsno lečilište, gde dolazi do mešanja morskog vazduha sa šumskim.⁹

Balneolozi svetskog glasa preporučuju Dubrovnik kao lečilište za mnoge bolesti. Ali, jedan grad ne može nositi s pravom ime lečilišta, ako ne ispunjava sve higijenske zahteve. Dubrovnik je bio proglašen lečilištem zakonom Dalmatinskog zemaljskog sabora od 22.IX 1909. god., po kome je grad sa predgrađima Ploče i Pile, celim Konavlom, Gružom i Lapadom, činio "Liječilišni kotar Dubrovnik". Opštinsko veće je 25.II 1912. god. primilo "Liječilišni pravilnik" prema kome se iz prihoda lečilišta (lečilišna i glazbena taksa) imalo dati sve ono što je potrebno za zdravlje i potrebe gostiju. Opštinsko Upraviteljstvo imalo je kao savetodavni organ "Liječilišno povjereništvo".

Da bi Dubrovnik zadržao svoj glas klimatskog lečilišta, preduslov je, da sve njegove higijenske potrebe budu na odgovarajućoj visini. Dr Orlić navodi statističke podatke za periode od 1910. do 1923. god., koji su bili predmet njegovih izučavanja. Tada u dubrovačkoj opštini (Dubrovnik, Gruž, Lapad, Župa) sa 14000 stanovnika umiru godišnje 252 osobe, što znači da je smrtnost bila 1,5%. Prema statistici dugogodišnjeg gradskog lekara dr Marcela Wendzilovića bilo je od umrlih 28% preko 70 godina starosti. Što se tiče epidemija, Dubrovnik ih je bio pošteđen, ako se izuzmu morbili koji se češće pojavljuju. Opština ima od 1906. god. Zaraznu bolnicu, smeštenu na Pločama u manastiru Sv. Jakoba. Iz statistike ove opštinske bolnice izlazi da je tu lečeno 162 lica (1911-1923) sa utvrđenom dijagnozom neke zarazne bolesti. Od najtežih bolesti (pegavac, velike boginje, dizenterija) oboljevali su vojnici koji su vraćali u zemlju sa fronta iz Albanije. Prema ovom malom broju epidemijskih bolesti je tuberkuloza sa velikom smrtnošću (38% godišnje).¹⁰

Za lečenje je potrebna pre svega bolnica. U Dubrovniku bolnica "Domus Christi" postoji od 1540. god. God. 1886. sagrađena je nova. God. 1920. ona je restaurisana.

Dve sobe su dodeljene za bolesnike obolele od tuberkuloze u izolovanom paviljonu, sa svega 10 postelja. Vodio ih je dr Orlić.¹¹ Kasnije, Ministarstvo zdravlja osniva Antituberkulozni dispanzer koji takođe vodi dr Orlić.

BIBLIOGRAFIJA I BELEŠKE:

¹ Dubrovački lekar prim. dr Đuro Orlić (1886-1981) proveo je ceo radni vek kao lekar u Bolnici u Dubrovniku. Najveći deo svoga rada posvetio je lečenju tuberkuloze. On je bio osnivač i dugogodišnji šef Antituberkuloznog dispanzera, kao i načelnik Odeljenja za tuberkulozu. Bio je dobar čovek, veliki humanista, istaknuti planinar i ljubitelj prirode. Jedan je od retkih dubrovačkih lekara u to vreme koji se bavio istorijom zdravstvene kulture. Slobodno vreme je provodio u Historijskom arhivu izučavajući našu zdravstvenu kulturu, posebno Dubrovnik. Tako je proučio i osvetlio Dubrovnik kao klimatsko lečilište. Te radove je objavio u "Dubrovačkom listu" (1922-1925), sačuvanom u Historijskom arhivu, koje smo koristili za ovaj rad: Dubrovački list, Dubrovnik, 12.I,1924,2; - Ibid.,15.I,1924,4; - Ibid.,17.I,1924,5; - Ibid.,18.I,1924,5; - Ibid.,21.I,1924,4; - Ibid.,27.I,1924,5; - Ibid.,33.I,1924,4; - Ibid.,38.I,1924,2; - Ibid.,42.I,1924,2; - Ibid.,48.I,II,1922,1; - Ibid.,22.II,1925; Rad, Dubrovnik, IV,123,1922,1; - Ibid.,IV,125,1922,1. - ² Orlić Đ., *Dubrovačko proleće*, Dubrovački list, Dubrovnik, 2.I,1924; - Idem, *Pitomi Dubrovnik*, Namenjeno onima, koji radi zdravlja dolaze u Dubrovnik. Rad, Dubrovnik, IV,121,1922,2; - Idem; Ibid.,3.I,1924,4. - ³ Ibid., 5.I,1924,2. - ⁴ Ibid., 8.I,1924,5. - ⁵ Ibid., 15.I,1924,2. - ⁶ Ibid., 17.I,1924,5. - ⁷ Ibid., 18.I,1924,3; - Ibid.,21.I,1924,4. - ⁸ Ibid., 33.I,1924,5; Ibid.,38.I,1924,4; Ibid.,42.I,1924,2. - ⁹ Ibid., 46.I,1924,6. - ¹⁰ Gavrilović V., *O pravima i dužnostima apotekara u pokrajinskim bolnicama Dalmacije krajem XIX stoleća*, Acta hist. med. stom. pharm. med. vet., Beograd, 19,1979,1-2,23-29 Loc. cit.9. - ¹¹ Historijski arhiv, Dubrovnik, Consilium rogatorum, 1540,40,291; - Liber croceus, fol., 192, 193; - Spisi Pokrajinske bolnice u Dubrovniku, br.156, od 20.juna 1924; - Gavrilović V., *Šibeničanka dr K. Šupe, osnivač oftalmološke službe u Dubrovniku*. Acta hist. med. stom. pharm. med. vet., Beograd, 26,1987,1-II,209.

Vera GAVRILOVIĆ

Scientific Society for Health Culture of Serbia, Beograd

DUBROVNIK AS CLIMATIC RESORT ACCORDING TO RESEARCHING OF DJURO ORLIĆ, M.D.

Key words: History of medicine; Dubrovnik as climatic resort; Dalmatia

Dubrovnik's physician Djuro Orlić, M.D. contributed in several year's researching in the field of climatic factors of Dubrovnik region.

He considered that Dubrovnik region has appropriate nature and mild climate that is of help to convalescent who were predisposed patients to tuberculosis.

The most convenient period is from February to July and patients are required to stay even for several months using sea-bathing, sun-bathing and walking as well, to gain successful therapy.

During the thirteen-years research (1910 - 1923), Dj. Orlić gathered meteorology data of interest which he obtained from the port office, for example: air temperature (average, maximal, minimal) as being the most important cause of all seashore natural phenomenon. Next data were also recorded: degree of cloudiness (bright, partly cloudy and cloudy days) according to international graphic measure, rainy days (average, maximal, minimal). In addition the type of winds were also recorded (jugo, bura etc.) because of their influence to the patients.

Sunbathing therapy is complemented with sea-bathing for many diseases within the Dubrovnik region. The therapy depends on the mode of the disease.

Dubrovnik was proclaimed as climatic place by Dalmatian land-registry law since September the 22nd 1919 and it embraces all the area (Ploče, Pile, Konavle, Gruž and Lapad) as "Lekarski kotar Dubrovnik"

In the period (1910 - 1923) in Dubrovnik district (Dubrovnik, Lapad, Gruž) was recorded 252 persons who died out of 14 000 inhabitants, that means mortality of 1.5 %.

(Rad je primljen u Uredništvu 10. X 1990. god.)

Original scientific paper
UDC 931:61 / 618.2 / 497.1

Vasko KOSTIĆ (Tivat)

Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Crne Gore, Titograd

BOKELJSKE SEOSKE BABICE I POPADIJE BABICE

Uprkos veoma staroj tradiciji lazareta (hospitala, bolnica) u Boki, iz mnogih sela Boke, sve do iza II svjetskog rata, malo je djece rođeno u bolnicama. To je uslovljavao čitav niz razloga: znatni troškovi, gubitak vremena i za porodilju i za one koje je posjećuju, nekadašnje slabe saobraćajne veze, patrijarhalno vaspitanje, nepovjerenje u bolničko osoblje itd. Neke od tih razloga moramo malo bolje pojasniti.

Gubitak vremena, naročito u jeku poljoprivrednih radova, odnosio se i na porodilju, jer je ona bila u situaciji da do dana porođaja mora raditi. Nije bio rijedak slučaj porođaja u baštini ili u udaljenom polju, gdje je porodilji morala pomoći žena koja se u blizini našla, makar i ne bila babica.

Neka udaljenija sela bila su slabo povezana sa gradskim centrima u kojima su bile zdravstvene ustanove. Do bolnica se moglo doći pješke, na konju ili (na primjer sa Luštičkog poluostrva) barkom. Sve je to bilo rizično da žena ne rodi u putu, tim prije što nije moglo biti ni govora o tome da žena leži u bolnici sedmicu ili dvije čekajući porođaj. Mogla je krenuti tek kad osjeti trudove, a tada joj je bilo sigurnije da ostane i rodi kod kuće.

U selima udaljenijim od gradova, po pravilu je bilo više patrijarhalnog vaspitanja nego u gradovima i njima bliskim selima. "Raskrečiti se" pred nekom gospodom bobicom iz grada, oko koje se vrzma drugo bolničko osoblje, pa i muškarci, seljanki je bilo teže nego sam porođaj. Osim toga, češće se dešavalo da dijete ili porodilja umru u bolnici, a ne u svom domu. Donekle je to bilo razumljivo, jer su iz sela u bolnice stizale uglavnom one porodilje koje seoske babice nisu mogle babit, znajući da sve nije u redu ili predviđajući teži porođaj. Ipak, ljudima je bila "kriva" bolnica.

U seoske babice, makar nemale odgovarajuće stručno obrazovanje, bilo je više povjerenja nego u školovane babice i ljekare iz gradova. U selima je svak svakoga